

KANYÓ ÁRPÁD

Liturgikus edények

III. RÉSZ

SZENTSÉGHÁZ: A SZENT ADOMÁNYOK TARTÓJA

Az isteni liturgia során a felajánlott adományok, a kenyér és a bor Krisztus Urunk valóságos testvé és vérvé válnak át. Ezért a templom legszentebb helye a szentély, az Isten országának megjelenítője, melynek asztaláról, az oltárról a mennyei kenyérben, a Szent Eucharisziában részesedünk. E köré az asztal – mint központi rész – köré szerveződik a templom egész építészeti és szimbólumrendszere, s e helyütt az Úr minden Szent Liturgiában a Szentlélek alászállása által nemcsak elfogyasztandó eledelként érkezik közénk, hanem szüntelenül itt is őrizzük őt, az Eucharisziát, hogy azt beteg testvéreink számára bármikor eljuttathassuk.

Az Eucharisztia őrzésének helyéül szolgál a szent oltáron található ama kis szekrényke, melyet a keleti hagyományban igen kifejező módon a szent adományok tartója nével illetnek. Hazai szóhasználatunkban leginkább a szentségtartó, a szentség ház megnevezés honosodott meg.

Magyarországi görögkatolikus templomaink oltárasztalainak szentségtartói – mint az Eucharisztia őrzésének állandó helyei – rendkívül színes palettát mutatnak. Egyértelmű, hogy kialakításukban gyakorta nyugati hatás érvényesült. Híveink körében nem ismeretlen kifejezés a tabernákulum vagy a cibórium; sokan még azt is tudják, hogy templomuk oltárán szép fehér vagy épp díszes kis paláttal körülvevő fedeles kehely rejti el szemük elől az Oltárszentségben köztünk lévő Jézust, akinek állandó jelenlétére az örömeccses figyelmeztet. E sokszínű őrzési módon elámulhatunk, ám tény, hogy a keleti egyházak hagyományai is rendkívül összetett. Némi ortodox egyház gyakorlatában – meglepő módon ugyanígy – felfedezhetők nyugati hatások: találkozhatunk tabernákulumjellegű szentség házzal a közeli Romániában éppúgy, mint görög földön. Első megállapításunk tehát a szent adományok tartóját tekintve így szól: a keleti egyházak gyakorlata ugyanilyen színes, az Eucharisztia őrzési helyét Keleten is számos módon alakították a történelmi korszakok, formálta itt-ott a nemzeti hagyomány.

A Szent Eucharisztia oltárasztalon való őrzését vizsgálva – néhány gondolat erejéig – jó tisztán látnunk, honnan is indult és fejlődött ki a mostani gyakorlat. Visszatekintve a kereszténység első évszázadainak liturgikus gyakorlatára, mai szemmel elcsodálkozunk, hogy az, ami akkoriban számukra a mindennapi élet része, természetes dolog volt, számunkra ma már mennyire meglepő és rendkívüli dolog. A korai időkben a szentáldozáshoz járuló hívek a tenyerükbe kapták a Szent Testet, majd külön-külön ittak a kehelyből. A 2. századi Jusztinosz első Apológiája már tanúsítja, hogy az Eucharisziát a diakónus elvitte a foglyokhoz, az idős betegekhez („a távollevőknek is küldenek belőle a diakónusok által”, I. Apol. 67,5), sőt a hívek közül azok a köztisztelőben álló személyek, akikről tudták, hogy a legnagyobb tisztelettel gondoskodnak róla, az otthonaikban is őrizték a szentséget.

A keresztényüldözések időszakában fel sem merülhetett az Eucharisztia rendszeres őrzésének kialakítása, mivel nem volt garantált annak biztonsága. Akkortól beszélhetünk az Eucharisztia állandó templomi jelenlétéről, hogy Nagy Konstantin császár kiadta a milánói ediktumot (313), majd templomok épültek. Nagyon fontos azonban, hogy Keleten meghatározott célból – az Előszenteltek Liturgiáján való áldoztatás – és kivételes esetekre való tekintettel – betegek és haldoklók áldoztatása – őrzik a szentséget, és nem helyezik ki a hívek elé sem külön imádás, sem egyéb áhí-

tatgyakorlatok céljából. Az első nikeai egyetemes zsinat (325) – a haldokló hitehagyottakról szólva – is rögzíti azt a gyakorlatot, hogy „ha valaki haldoklik, az utolsó és legfontosabb útravalótól nem szabad megfosztatnia... Általában mindenkit, aki halálán van, és kéri, hogy Eucharisziában részesüljön, a püspök (kellő) vizsgálat mellett, részesítsen az áldozásban.” (13. kánon) Mindezek előtt azonban az Eucharisztia őrzésének legfontosabb célja nem más, mint megőrizni Krisztus jelenlétét az ő Egyházában, adott földi templomában.

A korai templomokban a cibóriumból (négy oszlopon álló fedeles építmény, amit ma baldachinnak ismerünk) lelógó ezüstgalamb – mint az adományokat átváltoztató Szentlélek szimbóluma – őrizte az oltárnál a szentséget. A századok során aztán folyamatosan alakultak ki a különböző méretű és formájú szentségtartók. A görög területeken a Bárány alakzatát formáló szentségházak voltak a legelterjedtebbek. A mai keleti gyakorlatban az aranyból, ezüsből vagy fából készült díszes, templomalakú szentségházak az igen elterjedtek, melyek néhol kis ajtóval, a koporsót jelképező belső, kihúzható fiókkal vagy önálló dobozkával rendelkeznek. Külsőjüket még ikonok is díszíthetik. Ehhez a formához szintén többféle szimbolikus jelentés társul.

Az egyházi szimbólumok értelmezéséhez Szent Máté evangéliumában az Üdvözítő egyik igen fontos mondata is segítséget nyújt: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy érvénytelené tegyem a törvényt vagy a prófétákat; nem azért jöttem, hogy érvénytelené tegyem, hanem hogy beteljesítsem” (Mt 5,17). Lényeges szavak ezek a szent adományok tartójára nézve is, hiszen ennek előképeként az ószövetségi szent sátor szolgál, melyről Pál apostol így ír: „itt volt elhelyezve az illatáldozat aranyoltára és a szövetség ládája, amelyet minden oldalon arany borított. A ládában őrizték a manna-t tartalmazó aranyödrot, Áron kivirágzott vesszejét és a szövetség tábláit” (Zsid 9,4). A szent sátor mindig az izraeliták táborának közepén helyezkedett el: „Izrael fiai családjaik jelvényénél táborozzanak, ki-ki a maga hadi

jelvényénél, a megnyilatkozás sátora körül üssenek tábor, bizonyos távolságra” (Számok 2,2). A sátorban az aranyoltár és a szövetség szekrénye a Szentek Szentjében kapott helyet

– a szent adományok tartója is a templom legfontosabb részében, a szentély oltárasztalán található, benne „mennyei mannával,” az Úr testével és vérével, mint a Krisztusban megvalósult új szövetség zálogával. Az egyházatyák értelmezésében Áron vesszeje – az Istenszülő szüzessége mellett – Krisztus feltámadásának is előképe lett, aki az új és örök szövetség, „a jövődó javak főpapjaként” (Zsid 9,11) jelent meg. A szövetség táblái a választott nép számára kijelölték az Isten szerinti utat, az Eucharisztiaiban pedig Krisztussal találkoztunk, aki maga „az út, az igazság és az élet” (Jn 14,6). A szent adományok tartóját jelentő görög kivóron (κιβώριον) szót a kutatók közül többen – főként azok, akik az Ó- beteljesülését az Újszövetségben kiemelten hangsúlyozták – szent sátorként is fordítják. A téma még érdekesebbnek bizonyul akkor, ha az oltárasztalt körülvevő ószövetségi jelképeket – pl. ripidionok, kerubok, hétágú mécses, függöny – kezdjük vizsgálni. Azt megjegyezzük, hogy

a szentségtartót jelentő kivóron szó eredete bizonytalan, némelyek szerint a 4., mások szerint a 6. századtól találkozunk vele. Keleten az artoforion (αρτοφοριον) kifejezés is használt, de mivel itt már nem egyszerű kenyérről és annak megőrzéséről beszélünk, szívesen értik inkább a Bárány asztalaként.

A liturgikus magyarázók között néhol feltűnik az a vélemény, hogy a templomalakú szentségtartók kezdetben a nagy egyházi központokat (Jeruzsálem, Alexandria, Antiochia stb.) is szimbolizálták, a bennük őrzött Eucharisztia révén ily módon is kifejeződésre jutott az Egyház egysége. Hymnográfiai szövegeink gyakorta az Istenszülőt említik, mint valódi templomot, szentségtartót, aki magába fogadta Isten Fiát. Benne beteljesedtek a Kivonulás könyvének sorai: „Akkor felhő borította be a találkozás sátorát, és az Úr dicsősége betöltötte a hajlékot” (Kiv 40,34). A szentségtartó szentelőimádsága az oltárasztal szimbolizmusát duplikálja hozzá: „Úristenünk, kinek királyi

széke az ég s lábai zsámolya a föld... szenteld meg azt, hogy méltó helye, új sírja és megőrzője legyen legszentebb tested és legdrágább véred szent és elevenítő titkainak.”

Előírás az, hogy a szent adományok tartóját mindig le kell fedni. A templomformájú szentségtartókat gyakorta külön üveg- vagy műanyag búra védi, hogy megvédje az

Eucharisztia őrzési helyét a szennyeződések-től. A szláv oktatás szerint „az a kivót, amelyben őrizni fogják a szent Titkokat, az Úr Testét, legyen lefödve és a tetején legyen kereszt, és az isteni titkokkal mindig az oltárasztalon álljon”. Hangsúlyos az is, hogy fel nem szentelt személy nem is érintheti. A hagyomány szerint a szent titkokat nagycsütörtökön helyezik el a szentségtartóba, az előbbi leírás pedig azt is közli, hogy az isteni titkokat nemcsak nagycsütörtökön, hanem sok okból más napokon is a nagycsütörtökre leírt rend szerint meg lehet szentelni, kiszáritani és őrizni.

A keleti egyház tradíciója szerint az oltárasztalon őrzött isteni titkok iránti hódolatból a királyi ajtó előtt sohasem megyünk el keresztvetés és meghajlás nélkül.

TÓTH ÁRPÁD

LÉLEKTŐL LÉLEKIG

Állok az ablak mellett éjszaka,
S a mérhetetlen messzeségen át
Szemembe gyűjtöm össze egy szelíd
Távol csillag remegő sugarát.

Billió mérföldekről jött e fény,
Jött a jeges, fekete és kopár
Terek sötétjén lankadatlanul,
S ki tudja, mennyi ezredéve már.

Egy égi üzenet, mely végre most
Hozám talált, s szememben célhoz ért,
S boldogan hal meg, amíg rácsukom
Fáradt pillám koporsófüdelét.

Tanultam én, hogy általszűrve a
Tudósok finom kristályműszerén,
Bús földünkkel s bús testemmel rokon
Elemekről ad hírt az égi fény.

Magamba zárom, véremmé iszom,
És csöndben és tűnődve figyelem,
Mily ős bút zokog a vérnek a fény,
Földnek az ég, elemnek az elem?

Tán fáj a csillagoknak a magány,
A térbe szétszórta milljom árvaság?
S hogy össze nem találunk már soha
A jégen, éjen s messziségen át?

Ó, csillag, mit sírsz! Messzebb te se vagy,
Mint egymástól itt a földi szívek!
A Szíriusz van tőlem távolabb
Vagy egy-egy társam, jaj, ki mondja meg?

Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem!
Ó, jaj, az út lélektől lélekig!
Küldözzük a szem csüggedt sugarát,
S köztünk a roppant, jeges űr lakik!

